

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפולעאן הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת לך לך תשפ"ג שנה רביעית גליון 162

בענין ספק חתימה כהוגן באחד מברכות של תפילת שמונה עשרה

הכי לא שייך לומר שב ואת תעשה שימשיך בתפילתו כשיתכן דממשיך לברך ברכות לבטלה.

יבואר דהיכא דאינו יודע היכן עומד בתפילה האם ממשיך מהיכן שבדאי לא התפלל או מהיכן שבדאי התפלל הוא מחלוקת אחרונים

אלא דלפ"ז היכא דיש לו ספק על דבר שהוא מעצם התפילה ואינו חיסרון הזכרה גרידא אי אפשר לומר שב ואל תעשה ולהמשיך בתפילתו אלא עליו לחזור להיכן שבדאי יצא יד"ח בכדי שלא ימשיך בתפילתו בברכות לבטלה, ורק בחיסרון הזכרה שיש שם תפילה לתפילתו יכול להמשיך משום שב ואל תעשה.

ובזה כבר נודע מה שכתב הקהלות יעקב ברכות סימן י"ז דמדברי החיי אדם מבואר דאפי' היכא דיש ספק על דבר שהוא מעצם התפילה יש לו להמשיך דספק ברכות להקל, דהח"א כתב דמי שמסופק היכן הוא אוהו האם באתה חונן או בתקע בשופר אך ברור לו שיותר מתקע בשופר ואילך לא אמר, דממשיך מתקע בשופר ואינו חוזר לאתה חונן דספק ברכות להקל.

והק' הקה"י כנ"ל על דבריו דמ"ט ספק ברכות להקל הרי אם לא אמר הברכות מאתה חונן עד תקע בשופר הרי כל הברכות שימשיך מעתה ועד הסוף הוו ברכות לבטלה וא"כ מספק היה לו להפסיק את התפילה דהא כל מה שיעשה הוי ספק ברכה לבטלה ואם יפסיק את התפילה הוי בודאי ברכות לבטלה שהרי כל הברכות שכבר בירך הם לבטלה כיון דלא התפלל תפילה שלימה והברכות מעכבות זו את זו, ואם כן עדיף לו לחזור לאתה חונן בכדי שהברכות שלפני אתה חונן ומתקע בשופר ודאי לא יהיו ברכות לבטלה, וידוע שהחזו"א אמר שר' יעקב צודק שצריך לחזור למקום שספק לו אם אמרו, (וע"ע מש"כ בזה באריכות בגליון 5)

והנה נמצא בדבריו ד' שעומד בהשיבנו וספק לו אם חתם כהוגן או לא, לכא' תלוי בפלוגתת הח"א והק"י הנ"ל לדברי הח"א ממשיך בספק בברכות היכן שבדאי לא התפלל משום דספק ברכות להקל, אבל לדברי הקה"י בכה"ג אינו ממשיך אלא היכן שיצא מידי ספקו בכדי שישאר הברכות לא יהיו ברכות לבטלה.

יבואר דיש לצרף עוד בנידו"ד דיש כאן ס"ס לחיוב ברכה

והנה הכא יש מקום עוד לומר דיהי' עליו לחזור לברכת השיבנו משום דיש כאן ספק ספיקא לחיוב ברכה שבאם הלכה כרש"י שלא מהני לתקן בתוכ"ד ואפי' אם הלכה כהגאונים שיוכלים לתקן תכ"ד אבל שמוא לא תקן בתוכ"ד, ואע"פ שכבר הורה רבינו בעל המשנה"ב (סי' ט"ו) בשם החיי אדם דאמרין ספיקא דרבנן לקולא בספק ברכות אפי' בספק ספיקא, מ"מ הכא יש לצרף את שיטת בעל הקה"י שבכל ספק אם אמר ברכה אחת חוזר למקום הספק והכי נמי יהי' עליו לחזור לברכת השיבנו.

יבואר הדין דיכול לקיים מצווה דרבנן בברכה אפי' שיוצא יד"ח רק בספק

אמנם יש להעיר בענין זה, דהנה בתוס' במנחות (דף ס"ו ע"א ד"ה זכר) כתבו דיכול לספור בבין השמשות ספירת העומר כיון דאינה אלא מדרבנן בזמן הזה וספיקא דרבנן לקולא, ומשמע מדבריהם שם שיוכל לספור בברכה, וכן נפסק בשו"ע (סי' תפ"ט)

בדיעבד היא. וכן דעת הרב אלפסי ז"ל וכן נראין הדברים ואף על פי שידעת שאין הכל מודין לו. ומ"מ לענין זה שסיים המלך הקדוש לדברי הגאונים ז"ל וגירסתם (ברכות דף י"ב) בדנקיט כסא דשיכרא בידיה וסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא הכא ודאי אינו חוזר, דהתם נמי אי סיים בדחמרא לא יצא דהא שיכרא הוא. ואפילו הכי כי סיים בדשיכרא ואמר בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדבריו יצא. וכדאסיקנא התם דהרי זה כמוסיף בשבח באמצע ומסיים בענין ברכתו ואין הכל הולך אלא אחר החתום והכא נמי לא שנו. ואף דעת הרב ז"ל כי דאם פתח ממש בדחמרא וסיים בדשיכרא יצא. אבל לדברי רש"י ז"ל לא יצא בדפתח ממש בדחמרא. אלא דוקא בדפתח אדעתא דחמרא כלומר שפרש ואמר ברוך אתה ה' על דעת שיוזכר חמרא ולא הזכיר חמרא אלא שיכרא והיינו סיים בדשיכרא. אבל אילו הזכיר ממש חמרא לא יצא הכא נמי לא יצא. ודברי רש"י ז"ל נוחין לי בפירוש אותה הלכה יותר וכן כתבתיה שם במקומה. ומכל מקום לעשות מעשה כנגד הגאונים ז"ל ולחייב לחזור אין בנו כח ושב ואל תעשה טפי עדיף, עכ"ל.

ונשאלתי במי שהתפלל ואמר השיבנו אבינו לתורתך ובסוף הברכה סיים חנון המרבה לסלוח, ואח"כ הרגיש שאינו כהוגן ותקן ואמר הרוצה בתשובה, ואם היה מתקן עצמו בתוכ"ד היה מועיל לתקן, וכמו שכתב בשו"ע סימן תקפ"ב במי שטעה בעשיית ואמר הקל הקדוש ותקן להמלך הקדוש, אבל בנדון דידן נסתפק אם היה תקונו בתוכ"ד.

יבואר אי החותם בברכת השיבנו כחננון המרבה לסלוח הוי מענין הברכה

והנה ראשית יל"ד במי שאמר השיבנו וסיים בחתימתו חנון המרבה לסלוח, האם יש לומר דהוי סיום הברכה מאותו ענין וכה"ג יוצא יד"ח בדיעבד, ובדומה לזה שמעתי מת"ח שסיפר לי שאמר יעלה ויבוא בברכהמ"ז והמשיך בותחונה עינינו וסיים את הברכה ויש מקום לומר דהוי מאותו ענין ויצא יד"ח, וכמ"כ יל"ד במי שסיים ובנה ירושלים בשמו"ע דאפשר דהוי מאותו ענין של המחזיר שכינתו לציון, אמנם שם יש לדון מטעם אחר דכיון דתקנו י"ט ברכות בשמו"ע וכשסיים בונה ירושלים בברכת ותחונה הרי הוא מסיים באותה ברכה שכבר סיים בה בברכת ולירושלים עירך ואינו מברך י"ט ברכות שתקנו חז"ל.

ולפ"ז בנידו"ד אף אי נימא דלסיים בברכת השיבנו מהני חתימת חנון המרבה לסלוח דהוי מאותו ענין של הרוצה בתשובה, מ"מ יצטרך לחתום שוב חנון המרבה לסלוח בברכת סלח לנו [דשם אינו יכול לומר לכתחילה הרוצה בתשובה], וא"כ אינו מברך י"ט ברכות שתקנו חז"ל ואף שבראש הברכה אמר נוסח שונה מ"מ עיקר הברכה הוא בחתימה, ואף אי נימא דיהתום אה"כ בסלח לנו הרוצה בתשובה א"כ הוא מהפך את סדר הברכות וסדר הברכות הוא לעיכובא, וצ"ע בכל הנ"ל, אך לעת עתה ננקוט כדבר פשוט דא"ל לצאת בחתימת חנון המרבה בברכת השיבנו או משום דאינו אותו ענין דתשובה הוא ענין אחד שהוא לשוב להקב"ה ולחזור אליו אחר ריחוקינו ממנו, ויש עוד ענין של סליחה ומחילה על העון והוא בקשה מעניין אחר, ואפי' אי נימא דהוי מאותו ענין מ"מ לחתום ב' פעמים אי אפשר וכנ"ל.

יבואר אי מטעם ספק דרבנן לקולא יש לו להמשיך בתפילתו

והנה בזה יש לדון דכיון דאירי כשתיקן ונסתפק אי היה תוכ"ד אי נימא דספק ברכות להקל ואינו חוזר או לא, דהנה בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' ל"ה) דן במי שסיים הקל הקדוש בעשרי"ת ותקין להמלך הקדוש, וכתב הרשב"א דלדברי הגאונים זהו ספק הגמ' בברכות דף י"ב ומסקינן דמהני, אבל לדברי רש"י שם בפ' הסוגיא לא מהני, ולמעשה כתב הרשב"א דהוי ספק ושב ואל תעשה עדיף, והיינו שימשיך בסדר תפילתו.

ולכאורה קשה על דברי הרשב"א במש"כ דשב ואל תעשה עדיף, דלכא' כל זה שייך במי שסיים תפילתו ואח"כ נזכר שאמר הקל הקדוש ותקן בתוכ"ד דכה"ג יש לומר ספק ברכות להקל, אבל כשנזכר בתוך תפילתו וכעת נמצא בסיום ברכת הקל הקדוש מ"ט נימא דהוי שב ואל תעשה הא לדברי רש"י דלא בירך כהוגן הוי ברכות לבטלה כל מה שימשיך אח"כ לברך.

ולכאורה צריך לומר דס"ל להרשב"א דהיכא דאמר הקל הקדוש ולא אמר המלך הקדוש חשיב שהתפלל אך יש לו חיסרון הזכרה אבל אינו כלא התפלל דאי

^א והעירי יידיי הבה"ח משה דסלר נ"י ממסכת תענית דאיתא התם דבתענית מברכין כ"ד ברכות ויש שם ברכה המסתיימת בשומע תפילה כמו חתימת ברכת שמע קולנו, וכן יש שם ברכה המסתיימת בגואל ישראל כברכת גואל ישראל וא"כ חזינן דאפשר לחתום בב' ברכות באותה החתימה, אך יש לדחות דאפשר דהתם דרך מוסיפים עוד ברכות על י"ט ברכות שתקנו חז"ל ולכן אפשר לחתום בתוספת באותה חתימה, מנם גם מניין עשרים וארבע ברכות ילפינן מתפלת שלמה כדאיתא בברכות דף כ"ה, וע"ע.

^ב וז"ל שם, 'שאלת שליח צבור שטעה ואמר האל הקדוש בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים וחזר בו תוך כדי דבור ואמר המלך הקדוש מאי חוזר או אינו חוזר, ואם תמצא לומר חוזר לתחילת אותה ברכה שלישית הוא חוזר או דילמא לראש הוא חוזר כדן יחיד שטעה שהוא חוזר לראש. תשובה; מתוך שאלתך ניכר שאתה מפרש מחלוקתן של ר' ור' אליעזר בהקל הקדוש

ס"ב) דמיעקרה הדין יוצאין משתחשך אפי' קודם צאת הכוכבים, אך המדקדקים אינם סופרים אלא אחרי צאה"כ וכן ראוי לעשות.

ומבואר מהנ"ל דיכולין לצאת המצווה דרבנן בספק ואפי' לברך וכמש"כ שם במשנ"ב להדיא (בס"ק י"ג), ויל"ע בזה דלכא"ל כיצד אפשר לברך היכא שיוצא יד"ח רק מספק דהא אינו ודאי לילה ואף שיכול לצאת ידי המצווה מ"מ בספק ברכות היה לכא"ל לחוש שזמא אינו מקיים במצווה.

יבואר אם ראוי להחמיר שיטה אחת דחוויה משום הידור מצווה עד שליש

ועוד יש להעיר בזה, דהנה במשנ"ב בבה"ל ריש (סי' תרנ"ו) מבואר בענין הדין להדר עד שליש חידוש, דס"ל דבכל מצוה שיכול לקיימה לכל הפוסקים אע"פ דלא קיי"ל כוותיהו מ"מ כיון דיש שסוברים דאין יוצאין בו, איכא הידור לקנות את המצווה שיוצאים בו אליבא דכו"ע, דכמו שיש מצווה להדר ביופי, כן יש מצווה להדר לצאת ידי כולם.

וא"כ כיון דמדיון הידור מצווה יש להדר להחמיר לצאת ידי כל השיטות לכא"ל יש לכל אדם להמתין עד שיצאו הכוכבים מדיון הידור מצווה, ואינו ענין דווקא למדקדקים לנהוג כן אלא לכל אדם הרוצה לקיים מה שאמרו חכמים הידור מצווה עד שליש במצווה.

ולכא"ל ביאור הענין הוא דבאמת כיון דמטי עליה חיוב מדרבנן לספור ספירת העומר וכעת שהדבר ספק אם יצא כיון דבדיני דרבנן אמרו חז"ל דספיקא דרבנן לקולא, הרי זה אומר דיכול לצאת ידי חובת המצווה שתקנו חכמים גם היכא שיצא ידי חובתו בספק, וכיון שכן הרי הוא מקיים המצווה בודאי דרך תקנו חכמים שדי לקיים המצווה בספק וכך ציוויה חכמים דהיא דיש לו ספק אם יקיים מצוותו ג"כ יוכל לקיים למצווה, ולכך כשקיימה הרי הוא מקיים את המצווה בתורת ודאי.

ומשום כן שפיר יכול לברך על קיום המצווה בכה"ג ואין שייך כאן ספק ברכות לקולא כיון שמקיים את המצווה כמו שציוויה חז"ל, ורק למדקדקים יש לנהוג באופן היותר מועיל לצאת ידי חובת המצווה בשלימות כעיקר התקנה.

ולכך נמי אין שייך כאן הדין הידור מצווה לחייב לכל אחד להצריכו להמתין עד זמן חיוב, דכיון שיכול לקיים את מה שציוויה חז"ל גם בספק והרי הוא מקיים את המצווה בודאי, ומה דבעלמא יש הידור מצווה לצאת ידי כל השיטות, נראה דיש חילוק בין היכא דהוי ספיקא דינא לספק מציאות, דבאופן הנ"ל דהוי ספק במציאות אי מטא זמן חיובא כיון דכך הורונו חז"ל דיכולין לצאת ידי המצווה א"כ הוא מקיים את מצוות חז"ל בודאי, אבל היכא דהוי ספק בדיון אינו יכול לומר דגם לאותו המ"ד דס"ל דאינו יוצא ידי מצוותו כיון דהוי ספק יוצא ידי מצוותו כיון דלאותו המ"ד לא כך הורונו חז"ל ואינו יוצא ידי המצווה ולכך אף שאין הלכה כדבריו מ"מ יש לחוש לכתחילה להחמיר מדיון הידור מצווה עד שליש, כן נראה לחלק לכאורה.

יבואר דהאכל סעודה שלישית בבהש"מ הוא ספק מקיים מצוות סעודה שלישית

אלא שהיה מקום להעיר על ענין זה דהנה במשנ"ב סימן רצ"ט סק"א כתב דאף שאסור לאכול בספק חשיכה קודם הבדלה, מ"מ אם לא אכל עדיין סעודה שלישית בודאי צריך לאכול אפילו אחר שקיעה, ובשעה"צ שם כתב בטעמא דמילתא דיש כאן תלת צירופים, כיון שהוא דבר מצוה יכול לסמוך על שיטת הר"ה דבספק חשיכה מותר לאכול עד צאת הכוכבים, וגם הרא"ש אפשר דסובר כן, ואפשר עוד דאיתא ספק עשה דרבנן דסעודה שלישית ודוחה ספק איסור דרבנן דאכילה קודם הבדלה, וגם מטעם נוסף שכתב בבה"ל שם דבמקום מצוה יכול לסמוך על ר' יוסי דומן בהש"מ דיד"י הוא מאוחר מבהש"מ דר"י, ולפי טעם זה א"א להקל רק עד שיעור ג' רבעי מיל ומשהו יותר

נשאלתי על לוי שעמד באמצע שמו"ע ולא היה דעתו שהוא באמצע שמו"ע, וכששמע שהש"ץ אומר ברכת תקע בשופר עקר רגליו לילך ליטול ידי הכהנים, וכשבא ליטול ידם נזכר שהוא באמצע תפלת שמונה עשרה, האם צריך לחזור לראש, שהרי הוא כעקר רגליו מתפלתו, שכל שטעה בתפלתו וסיים תפלתו הרי זה חוזר לראש.

או דלמא כיון שעדיין לא סיים תפלת שמו"ע אינו יכול לסיים תפלתו באמצע, ולא חשיב עקר רגליו רק בלא הזכיר הזכרה בתפלה וסיים תפלתו ועקר רגליו, דאז דינו שחוזר לראש, אבל כשחיסר ברכה שלימה או לא סיים התפלה אפשר דלא חשיב כעקר רגליו ואינו חוזר אלא למקום שפסק.

¹ חז"ל ומ"מ באתרוג או לולב שיש בו חשש פסול [וה"ה בכל המצוות כה"ג] שתלוי בפלוגתא דרבננות אף שהלכה כדבר מבי"מ י"ל דבזה לכו"ז צריך לקיים הידור מצווה עד שליש לקנות אתר לצאת כל הדעות [כ"מ מפמ"ג ועיין בבגדי ישע שהחמיר עוד ביותר מזה], עכ"ל, ועי' מש"כ באריכות בדברים נפלאים בגליון 20, 82.

אחר שקעה"ה, והשיעור הוא כארבע עשרה דק' אחר שקעה"ח [ובהא דסמיכין על בהש"מ דר"י כתבו במ"ב לגבי כמה דברים יעויין בשעה"צ סימן רל"ג סק"א לגבי תפלת המנחה בבהש"מ, וכן הוא בשעה"צ ס' תרכ"ג סק"א לענין נשיאת כפים בבהש"מ יעו"ש], ועי' משנ"ב בזה באריכות בגליון 111, 112.

ולכא"ל למשנ"ת לעיל דהיא דאיכא ספיקא דרבנן ואפשר לסמוך להקל הרי הוא יוצא בודאי את הקיום מצווה דרבנן, א"כ קשה כיון דהמשנ"ב התיר לאכול מיד אחרי השקיעה מהצירופים הנ"ל א"כ כעת יצא בודאי ידי חובתו במצווה דעשה כמו שהורה חז"ל, ולמה כתב המ"ב שהוא ספק עשה הרי זה וודאי עשה, וגם מה שאמר זקני זצ"ל שהוא בהערה שהאכל בבהש"מ יש לו ספק שזמא לא קיים מצוות סעודה שלישית ושזמא לא יצול ממלחמת גוג ומגוג הרי בודאי קיים המצווה.

יבואר דחלוק ספק מחוייב במצווה או ספק מקיים מצווה

וביארור הדבר דיש לחלק בין היכא דמקיים את המצווה בספק של תחילת החיוב לספק החיוב, והיינו דהנה בבין השמשות כשבא לספור ספירת העומר כיון דהוא חייב בודאי בחיוב ספירת העומר כשיבוא זמן חיובו, ומאחר דעתה הוא ספק אם מקיים חיובו הרי יכול לקיים מצוותו בודאי דספק דרבנן לקולא וסגי לקיים המצווה בספק וכל שההוראה וההלכה היא שיכול לקיים חיוב שלו בספק הרי הוא מקיים את חיובו בודאי ויצא ידי המצווה ויכול לברך כדיון.

אבל היכא דכבר נתחייב במצווה ועומד בסוף זמן חיובו והוא מסופק האם הוא עוד מחוייב במצווה הרי הוא פטור מלקיים מצוותו שהרי ספק אם הוא מחוייב במצווה ולהכי אינו יכול לקיים המצווה בודאי שהריספק אם הוא מחוייב במצווה ומשום הכי הוא פטור מן המצווה וכמו שכתב הר"ן בסוכה דף מ"ז דמי שעומד בספק בין השמשות של חול המועד ולא נטל לולב שהספק דרבנן לקולא אומר שאינו צריך ליטול לולב דשזמא כבר לילה ואינו מחוייב, וספיקא דרבנן פוטרו מן המצווה, והכי נמי בספק בסעודה שלישית הספק הוא אם עדיין חייב בסעודה שלישית וספיקא דרבנן לקולא פוטרו מלקיים מצוותו ולהכי אפי' אם אוכל סעודה שלישית בבהש"מ הרי זה ספק אם קיים חובתו ואינו אלא ספק מצווה.

יבואר אי בניד"ד יש מקום לומר דיכול להמשיך בשמו"ע כהלכה דמקיים הדין דספק דרבנן לקולא

ומעתה ניהדר לניד"ד בספק אם חתם כדיון הרוצה בתשובה, דמאחר ויש לו ספק האם בירך הרוצה בתשובה או לא, וכאן לכא"ל הוא מחוייב בודאי במצוות תפילה וחז"ל מורים לו דספק דרבנן לקולא, א"כ יוכל להמשיך בתפילתו בודאי דמי לספירת העומר בבהש"מ של תחילת היום ורוצה לספור דההלכה היא דיכול לספור בברכה כיון דספק דרבנן לקולא, וא"כ יש מקום לומר דיכול להמשיך בתפילתו ואינו ברכה לבטלה דכך היא ההלכה של ספק דרבנן לקולא דיוצא ידי חובתו גם בספק מצווה, ובסברא זו האריך בספר בר אלמגוים סימן א' באריכות גדולה.

וי"ל ע"ע בסברא זו אך מ"מ אפשר שיש בזה בכדי לבאר שיטת החי' אדם דבכל ספק בברכות שמו"ע ממשיך ממקום שבודאי לא התפלל, ויל"ע.

וכל זה אינו אלא כשלא סיים תפלתו, אבל בסיים תפלתו ונסתפק אם חתם הרוצה בתשובה בתוכו"ד אינו יכול לחזור דהוי ספק התפלל וספיקא דרבנן לקולא.

אכן גם בספק התפלל דינא הוא דחזור ויתפלל ויתנה בנדבה כמבואר בשו"ע סימן ק"ז ס"א ואע"פ שבח"א כתב דכהיום אינו נוהג משום שאין ממונין כראוי אבל בבה"ל שם כתב דכל הפוסקים כתבו דחזור ומתפלל והראב"ד ס"ל דמחוייב לחזור ולהתפלל ולהכי גם בנדון דידן בספק אם בירך ברכה אחת כראוי הרי זה חוזר ומתפלל ומתנה בנדבה.

בעניין לוי שעקר רגליו באמצע שמונה עשרה ליטול ידי הכהנים ונזכר שהוא באמצע שמונה עשרה

וכיוצא בזה נשאלתי באחד שבירך ברכת המזון ביו"ט והוצרך לומר יעלה ויבוא, והיה נראה לו שהתחיל לומר יעו"י, וסיים ברכת המזון, וכשאמר אל יחסרנו שמע שישראל המברכים עמו עדיין לא סיימו יעלה ויבוא, ובתחילה חשב שנסתמא שכן להזכיר יעלה ויבוא ולכן סיים ברכת המזון לפניו, אבל כיון שזכר שהתחיל לומר יעלה ויבוא המשיך לומר הרחמן, אבל כיון שסיים לפני הציבור היה נראה שלא הזכיר יעלה ויבוא וכשתן דעתו לברר מה באמת היה, וראה שבאמצע יעלה ויבוא אמר לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים ולרחות הצלה והצלחה ברכה וישועה נחמה פרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום וכל טוב ומכל טוב לעולם אל יחסרנו, והיינו שמתוך דמיון התרבות המשיך לאחר אמרו ולחסד ולרחמים, ולרוח עד אל יחסרנו, ונסתפק האם חוזר לראש, או דכיון שלא סיים בונה ירושלים אינו חוזר אלא ליעלה ויבוא.

¹ והזכרתי בעבר ששמעתי מוקני הגה"צ ר' צבי הכהן קופשיץ זצ"ל שאמר שחז"ל אמרו שהאכל סעודה שלישית יצול ממלחמת גוג ומגוג, דלכאורה היצר היה צריך לערוך מלחמה גדולה שלא יאכלו סעודה שלישית, ולמה אין רואים המלחמה שמהל היצר כנגד מצוה גדולה זו. ואמר שהיצר מפתה להאדם לאכול אחר שקיעת החמה, ובה לא יחא לו שער מצוה גדולה זו.

ובפשוטו היה נראה שיחזור ליעלה ויבוא, דמה שהוסיף כמה בקשות בתוך היעלה ויבוא לא גרע בזה, ואפי' הרחמן שהוסיף שם אינו מוגרע דסוף סוף הוסיף הבקשות בתוך יעלה ויבוא, וא"כ אכתי הוא עומד באמצע ברכת רחם.

אולם אפשר דכיון שחשב בדעתו שסיים ברכת המזון הרי הוא כעקר רגליו וחוזר לראש, אכן יש לומר דעקר רגליו אינו אלא כשסיים כל הברכות של ברכת המזון אלא שחזר לו הזכרה, אבל אם לא סיים עיקר הברכה אפשר דלא חשיב כעקר רגליו שהרי עדיין לא סיים את עיקר ברכת המזון, וא"כ אינו צריך לחזור לראש.

ולפ"ז היה נראה לומר גם על מה ששמעתי באחד שטעה וסיים ברכת שים שלום בר"ח מלך מהולל בתשבחות [נראה בגלל שמסיימים המברך את עמו ישראל בשלום במנגינה כמו של מלך מהולל בתשבחות טעה והחליף ביניהם], ואח"כ התחיל לומר ברוך אתה של ברכת ההלל, שאינו צריך לחזור לראש התפלה ולא לרצה, אלא לשים שלום שהרי לא חשיב סיום הברכה ככה"ג שעדיין לא גמר ר"ח ברכות דשמונה עשרה.

יב' שגם המחסר ברכה בשמו"ע או שלא סיים תפלתו אם עקר רגליו חוזר לראש

אמנם כמ"ב נראה דלא ס"ל הכי דהנה בשולחן ערוך סימן קי"ד ברמ"א שם כתב וז"ל שלשה ברכות הראשונות חשובות כאחת, ובכל מקום שטעה בהם, חוזר לראש, בין שהוא יחיד בין שהוא ציבור עכ"ל, ובמשנה ברורה שם ס"ק ל"ד כתב וז"ל "ודוקא

בעניין הדלקת הגנטור אחר הדלקת הנרות בערב שבת קודם הברכה

בענין מה שנת' בגליון פ' בראשית. הגנטור אחר הדלקת הנרות קודם הברכה נתבאר דאף לשיטת הבה"ג דס"ל דאין לעשות מלאכה אחר הדלקת הנרות גם קודם הברכה, אבל כיון שדרכו להדליק האור של שבת קודם הדלקת הנרות הרי עדיין לא סיים להדליק כל הנרות שבביתו להכי חשיב עדיין כלא גמר ההדלקה ושפיר יכול להדליק הגנטור אחר הדלקת הנרות.

והעירוי כמה ת"ח שמתאחר ואין מקיימים מצוות הדלקת נרות בהדלקת הגנטור א"כ אי אפשר לחשוב שלא גמר מצוות הדלקת הנרות, וחשיב מלאכה אחרת שעושה אחר ההדלקה, ולהכי אין להתיר להדליק הגנטור אחר הדלקת הנרות לשיטת הבה"ג.

אמנם מאי דפשיטא להו שאין מקיימים מצוות הדלקת נירות באור הגנטור לא פשוט כלל, דבשו"ת אחיעזר חלק ד' סימן ו' כתב בשם הבית יצחק שמברך להדליק נר של שבת על אור החשמל, וכן דעת כמה אחרונים המחזיק אברהם והמלמד להועיל, וכן דעת מרן הגריש"א זצ"ל הובא בשבועות יצחק נר שבת סימן ג', וס"ל שיכול לברך גם על נורת פלורסנט אע"פ שאין שם מתכת להטות דחשיב כאש יעו"ש.

ומרן הגרש"ז זצ"ל אמר דעל פנס יכול לברך דהוי כנר שהרי יש בידו השמן והכח שממנו ידלק הנר, אבל בחשמל שכח החשמל מגיע מבחוץ וסומך שיורמו לו חשמל אינו חשוב כנר לברך עליו להדליק נר של שבת.

ויעיין שם בספר שבות יצחק פרק י"א שכתב שכיון שהב"ח כתב שיש הידור שגם הבעל ידליק נר שבת, וכן מבואר בתוס' שבת דף כ"ג ע"ב דאיתא התם רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דרבי אבין נגרא, הוא דהוה רגיל בשרגי טובא, אמר תרי גברי רב רבבי נפקי מהמכא. נפקי מיניהו רב אידי בר אבין ורב חייה בר אבין, וכתבו

בעניין מי שלא הדליק נר שבת במקום אכילתו ושינתו אם יבוא לשבות בבית חוריו בליל שבת אם יקיים בזה מצות הדלקת נרות

ונשאלתי בבני בית ששבתו בשבת שבע ברכות בבית אחד ואוכלים בבית אחר והבחושים בני הישיבות של אותו משפחה שבתו בבית אחר ולא הדליקו נרות בבית שישנים שם וגם לא הדליקו נרות במקום שאוכלים שם אם יכולים לקיימים מצוות הדלקת נרות על ידי שיבואו לשבות בבית שהוריהם ישנים שם.

הנה הא דסגי לאחד מבני הבית לצאת במה שמדליקין עליו בביתו לכאורה הוא אינו אלא היכא שמדליקין עליו בבית שהם גרים שם, אבל כשההורים מתארחים בבית אחר לכאורה אין בני הבית נטפלים עליהם שהרי אינם בביתם שלהם.

ואפי' אי נימא שאם ההורים עקרו דירתם לשבת כל בני הבית נטפלים אליהם ויוצאים בהדלקתם כיון שלשבת זו הוא ביתם, אבל כיון שבשבת שבע ברכות אינו ביתם אלא לשינה אבל אוכלים בבית אחר נראה שאינם נטפלים אליהם ואינם יוצאים בהדלקתם, וראיתי בספר אורחות שבת חלק ד' במלואים סימן י"א שנסתפק בזה.

ועוד נראה שבחורי ישיבה שאינם רגילים להיות בביתם אלא בישיבה, ובפרט בני חו"ל שהם שובתים רוב שבתות השנה בישיבה אע"פ שכשם באים לביתם הם נטפלים לביתם אבל כל שהם שובתים במקום אחר אינם נטפלים לבית הוריהם כשאינם שובתים עמם.

אם טעה בחתימתן שחתם בברכה זו בענין ברכה אחרת או שחתם בעשי"ת האל הקדוש ולא נזכר עד לאחר כדי דיבור שא"ל לו שוב לתקן טעותו שאין חזרה מועלת אלא תוך כ"ד וכל כה"ג איזה דבר שאם היה אירע כזה בברכה אחרת היה צריך לחזור לראש אותה ברכה לכך בג' ראשונות ואחרונות חוזר לראש דחשובות כחדא וכו' עכ"ל.

ומבואר מדבריו דכל שחתם הברכה אפי' שלא מעניין הברכה הרי זה כגמר הג' ברכות ראשונות, וא"כ כן הדין נמי אם חתם מלך מהולל בתשבחות חוזר לראש, כיון שגמר הברכה אפי' בחתימה אחרת הרי זה כאילו סיים הברכה וחוזר לראש, וא"כ הכי נמי בעניניו שסיים ברכת המזון באל יחסרנו אע"פ שעדיין לא סיים את הג' ברכות חשיב כעקר רגליו וחוזר לראש.

שוב הגיע לידי הספר הנפלא בר אלמוגים להגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל שנסתפק בסימן פ"ו בדילג ברכה שלישית והתחיל ברכה רביעית אם חוזר לראש, וכתב דלהבה"ל שכתב מהראשונים דכל שהתחיל ברכה רביעית חשיב עקירת רגלים וחוזר לראש, א"כ הכי נמי חוזר לראש, ויעיין שם מה שנסתפק בזה, אבל בנידון דידן שכבר גמר ברכה רביעית והתחיל הרחמן לכו"ע חשיב עקירת רגלים וחוזר לראש.

נמצינו למדין לדינא שאם לא חתם ברכת בונה ירושלים, והגיע להרחמן ונזכר שלא חתם ברכת בונה ירושלים, הרי הוא חוזר לראש ברכת המזון.

והכי נמי בנדון דידן בעקר רגליו באמצע תפלתו ליטול ידי הכהנים אע"פ שלא גמר תפלתו כל שעקר רגליו חוזר לראש.

בעניין הדלקת הנרות בערב שבת קודם הברכה

התוס' דגרסינן דרגילי בשרגי טובא היינו הבעל והאשה להכי נפקו משם תרי גברי רב רבי, לכן עדיף שהבעל יקיים הדלקת נר שבת בהדלקת הגנטור לכבוד שבת ובהו מקיים מצוות הדלקת הנר.

וא"כ אע"פ שבוודאי לכתחלה לא יקיים באור זה מצוות הדלקת נרות שבת, אבל להתיר להדליק אחר שסיים ההדלקה שפיר חשיב שלא סיים הדלקת האור של שבת ויכול להדליק, ואכתי צ"ע.

יבואר דר"ת פירש את דברי הבה"ג שאין מקבלין שבת אלא בברכת הנר ולא בהדלקה עצמה

והנה מזה כתבנו שמדברי הבה"ג נראה שאחר הדלקת הנרות עצמה כבר קבל שבת שזהו המלאכה האחרונה שעושים בערב שבת כמש"כ הר"ן, ואפי' קודם הברכה כבר קיבל שבת, ולכן ראוי שלא לכבות הנר אחר גמר ההדלקה גם קודם הברכה, וכמו שכ' בספר קצות השולחן, אבל בספר הישר לר"ת תשובות סימן מ"ח כתב ראייה לדבריו במה שחידש שעל הדלקת נרות יש ברכה כמבואר בתוס' בשבת דף כ"ה ע"ב, וז"ל ועוד ראייה שהדלקת הנר צריך ברכה, דבהלכות גדולות כתב המדליק נר של חנוכה ונר שבת מדליק נר חנוכה תחילה דאי לא [דהיינו שידליק נר שבת תחילה] איתסר ליה לאדלוקי של חנוכה, מכלל דמברך שאם לא כן היאך קיבל השבת שיאסר לו להדליק עכ"ל. ונראה מדבריו דס"ל שאינו מקבל שבת בהדלקת נרות אלא בברכה, וכן הוא בראב"ה חלק א' סימן קצ"ט בשם ר"ת.

ודבר נאה אמר לי ידידי הגאון ר' דוד דבליצקי שליט"א שבזמירות שבת של מה ידידות אומרים להדליק נר בברכה ותכל כל העבודות לא תעשו מלאכה דהיינו אחר שמדליק נר בברכה דייקא אז ותכל כל העבודות לא תעשו מלאכה, והוא נאה ואמת.

בעניין מי שלא הדליק נר שבת במקום אכילתו ושינתו אם יבוא לשבות בבית חוריו בליל שבת אם יקיים בזה מצות הדלקת נרות

וא"כ בזה שלא הדליקו נרות שבת לא מהני מה שיבואו לישון בבית הוריהם שהרי בשעת הדלקה לא היו נטפלים לבית הוריהם ומאי מהני שיבואו לישון בביתם הרי בשעת מצוות ההדלקה אכתי היה רמאי עליהם להדליק במקום שעומדים לישון או לאכול וכיון שלא הדליקו שם לא קיימו הדלקת נר שבת.

והנה גם אי נימא שיש עליהם חיוב הדלקה וא"כ צריך לקנוסם שידליקו מעתה נר נוסף בכל שבת, כבר כתבו הפוסקים שלא קנסו אלא את האשה שעליה מוטלים צרכי הבית אבל לא באיש שישכח להדליק, ועוד כיון שאור הגנטור היה דולק לכבוד שבת בזה לא קנסו בכל גזונא גם לאשה.

יבואר אם אורח שסועד משל בעל הבית אם חייב בהדלקת נרות שבת בעצמו

שוב ראיתי בספר ארחות שבת חלק ד' אות קל"א שכתב בשם הגר"ז דאורח הסועד על שולחן בעל הבית אינו צריך להדליק נר שבת דנטפל לבעל הבית ורק כשאוכל משלו צריך להדליק בעצמו וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק, ואע"פ שהיה מקום לומר שאינו אלא כשהוא קבוע בשולחן בעל הבית, אבל מאחר ולא חילק בדבר נראה שבכל גזונא אינו חייב להדליק, אמנם בספר זכרו תורת משה וכן הכרעת מרן הגריש"א זצ"ל ובעל חוט שני שחייב להדליק, אבל בנדון דידן שלא הדליקו אין לקנוסם בדיעבד.

בעניין מעלת התפלה שנה היה יכול לבטל גזירת המבול בתפלה ואנו גם יכולים להשיג כל מעלות העליונות בתפלה

בהפטרות של פרשת נח כתוב כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מני נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך.

ומבואר דמי המבול נקראים מי נח על שם נח, ולכאן זה פלא, הרי נח היה איש צדיק תמים היה בדורותיו, ובגלל עבירות אנשי דורו הגיע המבול, ואמאי נקרא המבול על שמו - מי נח.

ואיתא בחז"ל דכשנח יצא מהתבה התחיל לבכות להקב"ה איפה כל הרחמים, כזה חורבן גדול, כל העולם נחרב, מילארדי אנשים מתו, והשיבו הקב"ה רעיא שטיא עכשיו אתה בוכה, כשאמרתי לך עשה לך תבת עצי גופר היה לך לבכות ולהתפלל עליהם.

וז"ל הוזהר הקדוש בפרשת נח דף ל"ח עמוד ב', ת"ר מה השיב הקדוש ברוך הוא לנח כשיצא מן התיבה וראה כל העולם חרב והתחיל לבכות עליו, ואמר רשב"ע נקראת רחום היה לך לרחם על בריותיך.

השיבו הקב"ה רעיא שטיא, כען אמרת דא ולא בזמנא דאמרית לך בלישנא רכיכא דכתיב עשה לך תבת עצי גופר כו' ואני הנני מביא את המבול כו' לשחת כל בשר כו' ויאמר ה' לנח כו' כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, כולי האי אתעכבית עמך ואמרית לך בדיל דתבעי רחמינן על עלמא, ומכדין דשמעת דתשתייב את בתיבותא לא עאל בלבך בישותא דעלמא, ועבדת תיבותא ואשתובתא, וכען דאתאביד עלמא פתחית פומך למללא קדמי בעיני ותתנונין. ע"כ.

ומבואר דאם היה מבקש רחמים מתחילה עליהם שלא יבוא המבול לא היה מביא הקב"ה מבול על העולם, וא"כ יש לומר דלהכי נקרא המבול על שמו מי נח, דהיה יכול בתפלתו למנוע את המבול, ובגלל שלא ביקש רחמים ירד המבול.

והנה בגמ' בחולין דף קל"ט ע"ב איתא משה מן התורה מניין בשוגג הווי בשר, המן מן התורה מניין המן העין, אסתר מן התורה מניין ואנכי הסתר אסתיר, מרדכי מן התורה מניין דכתיב מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא. ודברי הגמ' אלו הם מופלאים מאד, דבשלמא המן ואסתר ומרדכי שאינם מוזכרים בהדיא בתורה מביאה הגמ' שהם מוזכרים ברמז, אבל משה רבינו הרי מפרשת שמות הוא מוזכר בכל פרשה מלבד פרשת תצוה שביקש אם אין מחיני מספרך אשר כתבת, וא"כ אמאי צריך למצוא רמז למשה מן התורה הא בכל פרשה הוא מוזכר מפורש.

ונראה בהקדם נביא דברי החת"ם עה"ת בפרשת בראשית, ויש בזה יסוד נורא שהתורה מלמדת אותנו, דהנה כשקין והבל הביאו קרבן להקב"ה כתוב וישע ד' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה, וכל הרואה משתומם וזי מה יש להבל במה ששעה ד' אל מנחתו הרי רגעים אח"כ הרגו קין, ואבד מן העולם, ולעומת זאת קין שלא שעה ד' אל מנחתו המשיך לחיות, הוא וזרעו אחריו עוד מאות שנים אח"כ, וכי זו תורה וזו שכרה.

ובח' חת"ם עמד בזה, וכתב דהתורה מלמדת אותנו שמה שאתה רואה בעינים הם כלום, אתה רואה שקין מסתובב בעולם, אבל אח"כ במבול לא נשאר מקין שום דבר, כלום, שום זכר, אבל מהבל בגלגול של שנת, כדכתיב כי שנת לי אלוקים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין, ואחרי ששנת נפטר הוא בא בגלגול אצל נח, ואחרי שנה נפטר הוא בא בגלגול אצל משה רבינו, משה רבינו כל העולם נבנה ממונו, כל התורה כולה ניתנה לנו ע"י משה, והבל הגיע בסוף בנשמת משה רבינו, כל האנשים האלו הם אותיות נשמה נח שנת משה הבל, ומשה עצמו הם אותיות משה שנת והבל.

וז"ל החת"ם, רמז מוסר לשכר הצדיקים ועונשים לרשעים מקין והבל. שגם מתחילת הברי' ראי' גמורה שאין שכר לצדיקים בעולם הזה, כי הצדיק הבל נאבד בצדקו ולא ארכו לו חמישים יום כמבואר במדרש (בר"כ ב"ב ז'), וקין האריך ימים אלף תרג"ו שנים כדאי' במ"ר (ש"ר ל"א י"ח), וראה ננים ובני ננים, רק כי אחרית הרשעים נכרתה, כדכתיב וימח את כל היקום במבול והושטפו קין וכל יוצאי חלציו

במבול לגמרי. ונשמת הבל נתגלגלה בשנת ועל ידו הושחת העולם (ואח"כ נתגלגלה במשה רבינו ומרומז "משה" ראשי תיבות לאחריו הבל שנת משה) ושכר צדיקים צפון לעוה"ב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, עכ"ל.

וכיוצא בביאור המגלה עמוקות דכשאמרנו בגמ' משה מה"ת מנין, המוונה בזה היכן משה מרומז פעם ראשונה בתורה, וע"ז אמרו בשגם הוא בשר, דמשה היה מנשמת נח.

והנה משה רבינו בא לתקן את החטא של נח, משה רבינו אומר להקב"ה כשהוא שומע שהקב"ה רוצה ללכות את עם ישראל בגלל חטא העגל ואני אעשה אותך לגוי גדול, אומר משה רבינו להקב"ה ויחל משה את פני ד' אלוקיו וגו' ואם אין מחיני נא מספרך אשר כתבת, מחיני הם אותיות מי נח, פה הוא בא לתקן את החטא של נח, נח לא התפלל על בני דורו ומשה רבינו התפלל על בני דורו.

והנה בפרשת עקב (פ"ט פס' כ"ו) יש בבעל הטורים דבר נפלא, דכשנשמה התפלל על עם ישראל בחטא העגל אמר להקב"ה אל תשחת עמך ונחלתך אשר פדית בגדלך אשר הוצאת ממצרים ביד חזקה וכתב הבעל הטורים שם דבכל התפילה של משה רבינו יש נ"ח תיבות שמצא חן לפניו ושמע תפלתו. והיינו דבתפלה זו שהוא בא לתקן את החטא של נח, שנה לא התפלל על בני דורו והוא מתפלל על בני דורו יש בזה תיבות כמנין נח. וראה זה פלא שגם בפרשת כי תשא שמוזכר שמושה רבינו התפלל על עם ישראל ויחל משה את פני ד' אלוקיו וגו' יש ג"כ נ"ח תיבות וזהו כמנין נח.

והנה יש דבר פלא, בסוף פרשת בראשית כתוב שלנו נולד ילדים רק בגיל חמש מאות, ובמדרש בסוף פרשת בראשית איתא א"ר יודן מה טעם כל דורות הולידו למאה שנים, ולמאתים שנה, וזה הוליד לחמש מאות שנה, אלא אמר הקדוש ברוך הוא אם רשעים הם אין רצוני שיאבדו במים ואם צדיקים הם אסתיח עליהם ויעשה להם תיבות הרבה ויכביש הקדוש ברוך הוא מעייני והוליד לחמש מאות שנה. והעירני חכם אחד שליט"א, דהרי היה שלש קומות בתיבה קומה אחת לזבל קומה אחת לחיות ובקומה העליונה היו נח ובניו ונשי בניו, וכי כמה אנשים הם היו שם שמונה אנשים, קומה שלימה באורך שלש מאות אמה על חמישים אמה זה חדר גדול מאד, ואפשר בקלות להכניס שם לפחות עוד מאה אנשים, ואם כל הבהמות והחיות נכנסו בקומה אחת, והרי היה בזה נס גדול שכל הבהמות והחיות שיש בעולם נכנסו בקומה אחת, לא היה אפשר שכל הצאצאים של נח גם כן יכנסו בקומה אחת, ומדוע היה צריך לבנות תיבות הרבה בשבילים.

ונראה דהנה במדרש תהילים (מזמור ל"ז) שישם פגש את אברהם אבינו ושאל אותו אברהם אבינו באיזה זכות הם יצאו מהתיבה ואמר לו בזכות שהם עבדו להאכיל את החיות כל הזמן.

וזה לשון המדרש אמר הקדוש ברוך הוא קנא לי, שאילולי הקנאה אין העולם עומד, ואין אדם נושא אשה, ואינו בונה בית, שאילולי שקנא אברהם, לא היה קונה שמים ארץ, ואימתי קנא שאמר למלכי צדק כיצד יצאת מן התיבה, אמר ליה בצדקה שהיינו עושים שם, אמר לו וכי מה צדקה היה לכם לעשות בתיבה, וכי עניים היו שם, והלא לא היו שם אלא נח ובניו, ולמי הייתם עושים צדקה, אמר ליה על הבהמה ועל החיה ועל העוף, לא היינו יונים, אלא נותנים היינו לפניו זה ולפני זה כל הלילה, אותה שעה אמר אברהם ומה אילולי שעשו צדקה עם בהמה וחיה ועוף לא היו יוצאים, וכיון שעשו צדקה יצאו, ואני אם אעשה עם בני אדם על אחת כמה וכמה, באותה שעה נטע אשל בבאר שבע, אכילה שתיה ליה, וכן אמר שלמה וראיתי אני את כל עמל (קהלת ד ד), לכך נאמר אל יקנא לך בחטאים.

ויש להבין מי אמר שבזכות דבר זה הם יצאו מן התיבה אולי הם יצאו בזכות נח שהתורה מעידה עליו נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האולקים התהלך נח והקב"ה אומר לו בפירוש אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, וא"כ אולי בזכותו יצאו מן התיבה ומהיכן היה פשוט לשם

שבזכות החסד שעשו עם הבהמות והחיות בתיבה הם יצאו מן התיבה.

וצריך לומר, שאם אנחנו רואים שהקב"ה ציוה את נח לעשות תיבה ולהכניס שם את כל הבהמות ולהתעסק בצרכם כל הזמן, והרי מה צורך יש בזה, הרי הקב"ה יכול לומר לו שיכניס את כל החיות במקום אחד, והקב"ה יעשה נס ששם לא יהיה מבול, והקב"ה ידאג להם שמה לכל מזונותם, ונח יוכל לשבת בתיבה על מי מנוחות וללמוד בהתמדה על התורה ועל העבודה, ומה הבין שם שעל כרחק האפשרות היחידה שלהם להנצל מהמבול הוא רק בגלל החסד שהיו עושים עם כל הבהמות, וא"כ אם היה בתיבה מאות אנשים, כל הצאצאים של נח, הרי לא היו צריכים לעבוד בכל שעות היממה, שהיו יכולים לעשות משמרות, ולהתחלק בעבודה ביניהם, אך באופן זה לא היו יכולים להנצל מהמבול, דבשביל להנצל מהמבול היה צריך לעסוק בחסד כל הזמן, ואם כך היה הקב"ה צריך לצוות לנח לעשות תיבות הרבה כדי שבכל תיבה יהיו קצת אנשים שיתעסקו בחסד כל הזמן, וזה הוא לא רצה להסתייג כמבואר במדרש.

והנה הקב"ה אמר שאם נח היה מתפלל על בני דורו היה יכול למנוע את כל המבול, אם כן אנחנו בני אברהם יצחק ויעקב התפלה שלנו לא יכולה להועיל, הרי אנחנו לא נמצאים בכזה מצב של חרון אף שהיה צריך לשנות את כל הבריאה כולה בתפילה, התפילה שלנו לא יכולה להועיל, והנה אנחנו עומדים קצת בתחילת הזמן, והתחילו עכשיו מסכת יבמות, כל אחד ודאי רוצה לדעת את כל יבמות, כל תוס' וכל הרשב"א וכו', ובחור חושב הרי אני מכיר את עצמי איך אני יכול לדעת את כל יבמות, אבל באמת דבר זה הוא יותר קל מאשר למנוע מבול בעולם, ואם אפשר ע"י תפילה לבטל את המבול מן העולם ודאי ע"י תפילה אפשר לזכות לדעת את כל יבמות.

והנה כבר נודע משי"ב גיערות דבש ח"א דרוש ד' דברים נפלאים וז"ל ובדוק ומונסה, אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואצ"ל שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה, וכן להיפך, אוי לי על שברי, בעת שאיני מתפלל בכונה כראוי, כל היום אין שמועתי בתורה מכוונת וקרעים אלביש, ולהיפך אם אזעק ואשוע לה' מקירות לבבי בתפלה לחונני דעה כי דלותי עד מאוד בעו"ה, אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו.

ולכן עם נבון וחכם, אל תאמרו הא דעדיף זה מחבירו לרוב שכלו ועוצם חכמתו ובינתו, לא כן הוא, שקר נחלתם, רק מתת ה' הוא כאשר נוחיל טובו וחסדו הגדול ברב תפלה ותחנונים, ואין לך דבר שמוזכר לאדם להשיג ישירות התורה ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמיון שישבו וירחמנו כי אל שומע תפלה הוא וקרוי לכל קוראיו באמת, ולכן הסירו מסוה עורון, עכ"ל.

ושמעתי בשם רבינו הגר"א שאמר שרבינו יהונתן חיבר אורים ותומים ויערות דבש והוא היה הופך את שמם ושהאורים ותומים הוא יערות דבש שהוא מתוך מדבש והספר יערות דבש היה קורא לו אורים ותומים שכל דבריו ברוח הקדש כאורים ותומים וא"כ היערות דבש שכתב שאין לך דבר שמוזכר לאדם להשיג ישירות התורה ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמיון שישבו וירחמנו כי אל שומע תפלה הוא וקרוי לכל קוראיו באמת, א"כ כן הוא שכל אחד יכול להשיג התורה בשלמותה על ידי תפלה.

וכן מבואר בגמ' נדה דף ע' מה יעשה אדם ויחכם אמר להן ירבה ביישיבה, וימנע בסחורה. אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, ומבואר דעל מה שאמרו יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו לא אמרו הרבה עשו כן ולא עלתה בידם דמי שמבקש רחמים על תורה בוודאי תקובל תפלתו.